

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filosofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Jiří Jakeš

Liberalismus v České republice

(Geneze a vývoj liberálních politických stran v českém politickém systému)

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.

OLOMOUC 2016

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 28. dubna 2016

Obsah

ÚVOD	4
1. Teoretická část – Kořeny liberalismu a význam ideologie	9
1.1. Počátky a stručné dějiny liberalismu jako politické ideologie.....	9
1.2. Teoretické vymezení pojmu liberalismus	10
1.3. Tvorba a proces liberální politiky	11
1.4. Sociální versus klasický (ekonomický) liberalismus.....	13
1.5. Cíle liberalismu	14
2. Historie a vývoj českého liberálního myšlení.....	16
2.1. Počátky českého liberalismu – od českého národního obrození.....	16
2.2. Vývoj liberálního myšlení konce 19. a počátku 20. století	17
2.3. Liberální myšlení po první světové válce a vliv T. G. Masaryka	18
2.4. Role disentu, Charty 77 a liberalizace podmínek v Československé socialistické republice	20
3. Praktická část – Reprezentace liberalismu v ČR po roce 1989	22
3.1. Jak liberální je současná česká společnost?	22
3.2. Přejít k novému demokratickému systému (volby do České národní rady v červnu 1990).....	26
3.3. Rozpad OF a volby v roce 1992.....	27
3.4. Volby 1996 a předčasné volby 1998, nástup ČSSD na českou politickou scénu	29
3.5. Volby 2002 a hlasy voličů	31
3.6. Volby 2006 a hlasy voličů	34
3.7. Volby 2010 a hlasy voličů	35
3.8. Volby 2013 a hlasy voličů	37
3.9. Shrnutí poznatků o liberálním elektorátu v ČR	38
ZÁVĚR.....	41
Seznam pramenů a literatury.....	44
Abstrakt.....	47
Abstract.....	48

ÚVOD

V listopadu roku 1989 proběhla v České republice revoluce a komunistická strana ztratila v následném období své dominantní postavení v politickém spektru. Bylo umožněno opozici i novým politickým subjektům účastnit se volně a rovně politické soutěže a začal být budován nový politický systém v demokratickém a liberálním státě. Hybatelem těchto změn bylo především Občanské fórum (OF). O tom se nedá uvažovat jako o politické straně, ale spíše jako o hnutí demokraticky smýšlejících lidí a tudíž OF jako takové neprosazovalo žádnou ideologii. OF ovšem nebylo vnitřně příliš koherentní a rozdíly ve smýšlení členů způsobily, že se OF začalo dělit na různé frakce. Jednou z nich bylo křídlo Václava Klause, ze kterého vznikla Občanská demokratická strana (ODS). Ta se stala na dlouhou dobu nejvýraznější pravicovou silou v českém politickém systému. ODS ovšem sebe označuje jako konzervativní stranu s liberálním smýšlením. Právě spojování těchto dvou ideologií dohromady se dá považovat za nevypěstlost české politické scény a politiků, protože tyto dvě ideologie lze spíše, podle měřítek vyspělých západních demokracií, považovat za vzájemně antagonistické. Liberalismus a konzervatismus mají rozdílné pohledy na fungování ekonomiky státu a jiná je i samotná role státu respektive občana ve společném soužití.

Kromě nejviditelnějšího nástupce OF po roce 1989, ODS, se ve své bakalářské práci zaměřím i na jiné politické strany a hnutí, které se snažily oslovit liberální elektorát v ČR a dají se řadit k relevantním politickým subjektům. Mezi ně patří například: Občanská demokratická aliance (ODA), Unie svobody (US), Občanské hnutí (OH), nebo ekologicky zaměřená Strana zelených (SZ). Znaky liberalismu ale můžeme najít i v programech stran TOP 09 nebo u České strany sociálně demokratické (ČSSD) a u hnutí ANO 2011.

Vývoj politických stran na české politické scéně po roce 1989 budu zkoumat podle jednotlivých voleb a témat v nich. Využiji k tomu odborné literatury a vybraných liberálních kritérií, které jsem si stanovil jako vhodná pro měření. Tato

kritéria jsou převzatá z Evropského sociálního šetření (ESS), který je zpracováván každé dva roky ve vybraných státech Evropy včetně České republiky. Nutno upozornit, že obyvatelé ČR se zúčastnili pozorování v šesti ze sedmi konaných výzkumů, vynechaným obdobím je rok 2006. Proto budu nadále brát v potaz i jiné výzkumy z literárních zdrojů a pro volby z roku 2006 nahlédnu do výsledků výzkumu z roku 2008. Budu analyzovat politické strany či hnutí podle distribuce hlasů liberálního elektorátu a pokusím se zjistit souvislosti mezi voličovým rozhodnutím a jeho nákloností dát hlas politické straně, neboli, podle které štěpicí linie byla pro voličovo rozhodnutí nejzásadnější. Jinými slovy, jak se volič rozhoduje v souladu se svými hodnotami a postoji v politice. Z metodologického hlediska se jedná o explorační analýzu dat, kde se budu snažit pomoci získaných a zkoumaných dat potvrdit, či vyvrátit stanovené hypotézy. Pracuji s proměnnými míra liberálnosti a orientace voliče na pravo-levé škále. Cílem práce by mělo být pochopení české politické scény a nevytvoření silné liberální politické strany přesto, že český volič ctí liberální a demokratické hodnoty.

Podle šetření ESS ověřím ve své práci míru liberálnosti současné české společnosti. V posledních měsících je v ČR kvůli migrační krizi zjevná velká netolerance například k přistěhovalcům a žadatelům o politický azyl. Připisují to i strachu, nedostatečné vzdělanosti a minimální empatii. Českým občanům je ale zřejmě lhostejná národnost politiků a jejich kauzy, které by jim mohly spíše uškodit. Narážím například na současného ministra financí ČR Andreje Babiše a jeho kauzy okolo Čapího hnízda, spolupráce se Státní bezpečností a střet zájmů okolo společnosti Agrofert.

Vzhledem k odkazům Karla Havlíčka Borovského, Františka Palackého, Tomáše Garriguea Masaryka a demokratickým tradicím v ČR před první světovou válkou budu předpokládat poměrně větší míru liberálnosti české společnosti. Dané tvrzení se budu snažit prokázat právě pomocí získaných statistik z výzkumu ESS.

Pro účely práce budu pracovat s volbami do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR¹, které jsou ve výzkumu ESS uváděny jako volby národní. Tyto volby jsou nejrelevantnější a mají největší vliv na vedení státu a reprezentaci vůli lidu. Tradiční a nové politické strany věnují těmto volbám největší pozornost a úspěch v nich považují za nejdůležitější v jejich politickém působení. Ostatní druhy voleb, mám na mysli volby druhého řádu, nejsou tolik ovlivněny ideologickými kroky a jejich výsledek je často brán jako vyjádření důvěry respektive nedůvěry vládě. V komunálních volbách jsou naopak neúspěšnější nezávislí kandidáti, kteří se soustředí na lokální problematiku, a ideologie zde také nehraje velkou roli.

Podle výzkumů ESS, kterých se v letech 2002–2014 zúčastnilo několik tisícovek respondentů z České republiky, stanovují již zmíněná kritéria pro měření, která jsou koncipována ve formě otázek pro účastníky výzkumu. Respondenti měli odpovídat na dané otázky formou škály podle toho, jak souhlasí s daným tvrzením. Vybrané otázky zní: Mělo by se dovolit žít v České republice spoustě nebo méně imigrantů z chudších zemí mimo Evropu? Je pro Vás důležité dělat svobodná rozhodnutí a žít svobodně? Je pro Vás důležitá silná vláda, která zajišťuje jistoty? Mohou na území České republiky žít homosexuálové svobodně, jak chtějí? Může každý obyvatel státu vyjádřit svůj vlastní názor, i přesto, že je extrémní? Měla by naše vláda usilovat o redukci rozdílů v příjmech obyvatelstva? Měl by každý občan státu činit vše, co je řečeno a poslouchat všechna pravidla?

Po velké euforii po Sametové revoluci byla patrná síla liberálního myšlení a jejich stoupenců při ovlivňování politiky. V současné době se ovšem zdá, že se opět vracíme k hledání podstaty samotné demokracie. Předpokládám, že práce na téma liberalismu, a jeho přínosu pro demokratické fungování státu, by mohla částečně přispět k diskuzi o ideologiích, o fungování a ochraně naší demokracie. Pokusím se naznačit směr, jakým by se liberální projekty mohly ubírat, pokud chtějí ve volbách uspět. Výzkumnou otázku tedy koncipuji: Proč na politické scéně České republiky nebyl založen úspěšnější liberální projekt, když česká společnost se jeví

¹ Při volbách v letech 1990 a 1992 šlo o volby do České národní rady.

jako liberálně smýšlející? Další otázkou je: Mohou politické subjekty prezentovat liberální myšlenky jako čistě pravicové nebo levicové, a podle které štěpicí linie se volič ve volbách rozhoduje? Hypotéza, která dává předběžné vysvětlení, zní: Samotné liberální hodnoty nemobilizují voliče a jeho rozhodnutí je ovlivněno i jinými politickými procesy či podněty. Liberalismu v České republice zřejmě škodí i rozdělením na klasický liberalismus či neoliberalismus vs. liberalismus sociální. Tato diferenciací by se dala zjednodušeně považovat právě jako konflikt pravicového politického spektra s levicovým.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se budu zabývat samotnou ideologií liberalismu a liberální politikou. Za pomoci odborné literatury popíši znaky liberalismu a jeho základní prvky. Stručně proberu kořeny liberalismu, jak se začal formovat v Evropě. Dále nastíním předpoklady pro konání politiky v souladu s principem liberalismu. Zhodnotím dosavadní liberální politiky v České republice, a to již příspěvky od K. H. Borovského nebo T. G. Masaryka. Teoretická část, která je koncipována do dvou kapitol, představuje podklad pro pochopení liberální politiky. V praktické části se již budu věnovat politickým stranám v ČR a jejich elektorátu, potažmo zjistím, pro koho hlasuje volič, který dokáže sám se identifikovat jak ideologicky, tak na pravo-levé ose. Budu aplikovat má kritéria liberalismu a hodnotit české politické strany a hnutí v rámcovém období parlamentních voleb. Struktura práce vychází z potřeby definovat si nejdříve zásady liberální ideologie a historicky pochopit její větší či menší tradice na území České republiky, abych si mohl být jist správností vybraných kritérií pro výzkum. Praktická část práce bude soustředěna nejdříve na období do voleb v roce 2002, kde zrekapituluji vývoj liberálních stran. Druhá část se bude zabývat obdobím od voleb 2002 do předčasných parlamentních voleb v roce 2013. Důvodem rozdělení je sběr dat podle šetření ESS (od roku 2002) a ustálenější politický systém a prostředí, ve kterém lze zkoumání provést.

Z výčtu literatury mi jistě velmi pomohou knihy od autora Milana Znoje: *Český liberalismus* (1995), ze které získám souvislosti liberální politiky u nás

a pochopím vývoj liberalismu v českých zemích již od 19. století. Dále Znojova publikace *Naše současné spory o liberalismus* (1995), do které přispěla řada fundovaných českých autorů, zabývajících se politikou. V pochopení podpory českých politických stran využiji například knihu od Lukáše Linka a Pata Lyonse z roku 2013: *Dočasná stabilita? Volební podpora politických stran v České republice v letech 1990–2010*. K většímu pochopení výzkumu ESS, a pro doplňující komentáře k výsledkům použiji sborník od Kláry Vlachové *Hodnoty, postoje, chování* (2013).

Problémem literatury k tématu je spíše její teoretické ukotvení a nemožnost aplikace na zkoumané téma. Řada autorů píše o liberalismu jako o ideologii, ovšem již nenabízí výstupy, které by se daly využít k rozsáhlejšímu zkoumání. Proto vzniká nutnost zkoumat jednotlivé výstupy a zkombinovat je dohromady k lepšímu pochopení a vysvětlení. Jako například grafy z literatury od Lukáše Linka využít ke kombinaci s výzkumem ESS.

V monografiích od Johna Graye nebo Ludwiga von Misesa se můžeme setkat s liberalismem, který je vysvětlen jako politologická ideologie, její prvky a náležitosti. Již ovšem není popsána reálná politika a chování politických subjektů v souladu s liberální politikou.

1. Teoretická část – Kořeny liberalismu a význam ideologie

1.1. Počátky a stručné dějiny liberalismu jako politické ideologie

Liberalismus je považován za jednu ze tří hlavních politických ideologií. Společně s ním se v politických kruzích hovoří o konzervatismu, který byl považován spíše za protichůdnou politickou ideologii, a socialismu, který souvisí až s industrializací společnosti a je tedy časově nejmladší. Kořeny liberalismu by se daly datovat až do 17. století, a to především na britských ostrovech. Jako jednu z hlavních postav počátků této ideologie, ne-li za zakladatele, se považuje filozof John Locke.

Největší oblíbenosti ale liberalismus dosáhl až v následujících staletích. *„Filozofové, sociologové a ekonomové 18. a počínajícího 19. století vypracovali politický program, jenž se ve větší nebo menší míře stal vodítkem pro praktickou politiku, a to nejprve v Anglii a ve Spojených státech, potom na evropském kontinentu a nakonec také v jiných částech obydleného světa“* (Von Mises 1998: 13).

S nástupem industriální společnosti přichází i rozvoj nových ideologií, který souvisí s nerovnoměrnými příjmy ve společnosti. Největší roli hraje socialismus a jeho technika většího přerozdělování statků mezi obyvateli daného státu. Ke konci 19. století se upouští od myšlenek liberalismu a politici hlásají levicovější názory ku prospěchu nižších společenských tříd. Nová generace lidí, ať už v Anglii nebo v Americe, měla méně zkušeností s nesvobodnými podmínkami a ochranou svobodných hodnot se téměř nezabývala. Bylo to pro ně něco natolik přirozeného, že v tom vlastně neviděli ani žádný smysl. Jinými slovy by se dalo namítnout, že lidé zapomněli na výstrahu třetího prezidenta Spojených států amerických, jednu z hlavních postav participujících na vzniku dokumentu deklarace nezávislosti

v roce 1776, Thomase Jeffersona, že: „*Věčná ostražitost je cenou svobody*“ (Boaz 2002: 42).

Velkou rehabilitaci myšlenek liberalismu můžeme pozorovat až na konci 20. století, které bylo doposud nejhorším v historii starého kontinentu, co se týče utlačování obyvatel a zemřelých ve válečných konfliktech nebo hromadného vyvražďování a vzájemného zastrasování. Po konci studené války, tedy neozbrojeném přímém konfliktu mezi USA a Sovětským svazem, nastává značná liberalizace společnosti v Evropě a seburčení národních států.

1.2. Teoretické vymezení pojmu liberalismus

Podstata liberalismu by se dala jednoduše shrnout do pár řádků. Nejvýznamnější pojem, se kterým se pracuje, je svoboda. Politici, hájící liberální myšlenky nejčastěji podotýkají a upozorňují na svobodu jednotlivce. Ideologie liberalismu se totiž nesnaží přijít s nějakou vyšší pravdou, s nějakým konceptem pevně dané normy, které by byla stanovena pro všechny. „*V základních principech liberalismu není nic dogmatického, žádná striktní, jednou provždy daná pravidla. Hlavní zásada, že v uspořádání našeho života ve společnosti bychom měli co nejvíce využívat spontánních sil a co nejméně sahat k donucování, se může uplatňovat v nekonečně mnoha variantách*“ (Hayek 2008: 34), podotýká známý rakouský filozof, politik a právník. Důležitým faktorem je tedy flexibilita odpovědí na nejrůznější problémy společnosti. Ideologie počítá právě s tím, že člověk se narodí jako tzv. tabula rasa. S tímto pojmem pracoval zejména John Locke a představuje člověka, který je ovlivněn až zkušenostmi a zážitky, které získal během svého života. Člověku by tedy nemělo být přikazováno příliš mnoho, nemělo by již od dětství být jasné, jakou roli a postavení bude mít ve společnosti určen, tak, jak o to často usiloval komunismus a jiné totalitní ideologie.

Bylo by naivní si myslet, že s liberalismem souvisí jen pojem a princip svobody. Úkolem liberálních myslitelů zjevně není nastolení anarchie a s tím související následné rozvrácení společnosti. Tak jako každá jiná ideologie se snaží o najití nějakého řádu, kompromisu ve společnosti. S liberalismem tedy nadále úzce

souvisí právo, právní normy, zákony, zodpovědnost a v neposlední řadě soukromé vlastnictví. Dle mnoha politických intelektuálů platí, že kde není zákonů, není ani svobody. S prosazováním liberálních myšlenek tedy dále souvisí i respektování právního státu. Aby tedy byla dodržena svoboda jednotlivce, musí být dána právními normami. S čímž souvisí i slavný citát Johna Stuarta Milla, dalšího známého anglického liberálního myslitele: „*Svoboda jednotlivce končí tam, kde začíná svoboda druhého*“. Dále podle jednoho z nejvýznamnějších liberálních myslitelů historie je soukromé vlastnictví vůbec to nejdůležitější na podstatě liberalismu: „*Program liberalismu ve shrnutí do jediného slova by tedy zněl **vlastnictví**, což znamená: soukromé vlastnictví výrobních prostředků. Všechny ostatní požadavky liberalismu vyplývají z tohoto základního požadavku*“ (Von Mises 1998: 28).

Britský politický filozof John Gray, známý pro své liberální myšlení, texty, i odborné knihy, nadále věcně upozorňuje, že další z hlavních principů liberální ideologie je tolerance. Ideologie liberalismu by se měla vzdát hledání nejlepšího životního způsobu, jak již podotýkali myslitelé před ním. Protože J. Gray stále žije a aktivně působí v odborných kruzích, jeho pohled na věc je tedy ovlivněn novými technologiemi a fenomény moderní společnosti. Ideál tolerance v rámci liberálního myšlení nedokáže přesně vysvětlit, jak by měli lidé s různými způsoby života spolu vycházet. Navzdory tomu vznikl požadavek tolerance právě v těchto společnostech (Gray 2004 9–10).

1.3. Tvorba a proces liberální politiky

Tvorba politiky podle určité ideologie není rozhodně snadná. Obzvlášť liberalismus bude vždy v teorii a v praxi odlišný právě kvůli odmítání dogmatických závěrů a flexibilitě názorů lidí.

V zásadě se dá při tvorbě zákonů pracovat s dvěma základními pojmy. Těmi jsou svoboda a moc. Legislativa je tvořena s ohledem na to, na kolik omezí obyvatele konkrétního státu, nebo, kolik pravomocí postoupí lid nějakému vyššímu rozhodovacímu orgánu. Politici, kteří se tedy hlásí k ideologii liberalismu,

by zřejmě nejdříve měli zastávat prosazování prvku svobody. Což znamená minimální stát, omezené zasahování státu do svobod jednotlivce. Spolu s konceptem svobody jednotlivce, o kterém liberální politici často mluví, by se dalo hovořit o svobodě celku. Pojem svobody celku není pevně daný nebo často používaný v politologických učebnicích. Jsem ovšem toho názoru, že aby mohl být svoboděn jednatel, musí být svobodný celek. O celku tedy v tomto případě píše jako o jednom národu na území suverénního státu. Ve sbírce politických a právních spisů *Dějiny evropského liberalismu* se o této problematice můžeme dočíst, že národ má právo, aby si sám vládl a tudíž individuálními právy jednotlivce by měl disponovat i celý celek. Formule svobody jednotlivce a svobody celku „*vyjadřují vlastně jen oba dva známé momenty nebo lépe řečeno póly liberálního postupu: první zásada představuje zápornou, negativní svobodu systému záruk, totiž formální záruku, že činnost jednotlivce nebude ve svém uplatňování rušena; druhá zásada pak znamená svobodu pozitivní, neboť vyjadřuje skutečnou moc svobodné individuality vytvořit si svůj vlastní stát*“ (Ruggiero 1929: 412).

Nelze se tedy ubránit dojmu, že liberalismus se do jisté míry kryje s idejemi demokratického režimu. Americký politolog Francis Fukuyama je toho názoru, že liberální demokracie zvítězila nad všemi ostatními formami uspořádání státu po konci studené války. Zásady liberalismu a demokracie jsou tedy v právu takřka společné. Jeden z rozdílů je tedy viděn v rozšíření práv pro různé společenské vrstvy. Zatímco ve starověkém Řecku, v kolébce evropské civilizace a demokracie, většinou nepočítali s právy i pro nejchudší vrstvy společnosti, liberalismus jako ideologie naproti tomu povoluje participaci na veřejném životě i těmto obyvatelům státu (Ruggiero 1929: 414).

Přes všechny výhody demokracie a přednosti tohoto politického systému nad ostatními, je jako jeden z nedostatků často považována menší efektivita nebo nákladnost systému. Podle liberálních myslitelů a politiků je tedy třeba zmírnit byrokratický aparát a ušetřit finance snížením počtu nařízení. Italský ekonom Antonio Martino, který se během studií na chicagské univerzitě setkával i se slavným liberálním ekonomem Miltonem Friedmanem, se pokusil formulovat

základy liberální politiky ve své knize *Jak dělat liberální politiku?* V ní se věnuje italskému přebujelému byrokratickému a nákladnému systému. Tento negativní jev způsobuje de facto ohrožení samotné demokracie v Itálii, tedy ohrožení vyjadřování vlastního názoru, jehož princip je také jedním z pilířů liberální demokracie. Obrovské množství opatření, o kterém hlasuje italský parlament, způsobuje postupné zbavení jeho činnosti a parlament ztrácí smysl. Práce poslanců je podle A. Martina redukována na mačkání elektronických tlačítek bez možnosti vyjádření se k návrhu. I přes to, že v Itálii existuje spousta kritiků způsobu přijímání legislativy, není zaznamenán výrazný pokrok k nápravě v souladu s liberálním myšlením (Martino 2005: 39–40).

1.4. Sociální versus klasický (ekonomický) liberalismus

Jak v úvodu zmiňuje hypotéza práce, liberální myšlení můžeme dále rozdělit podle míry ekonomické svobody, jaký stát prosazuje. Liberalismus obecně je ve shodě prosazovat svobodu jednotlivce, ovšem podle svobody ekonomického systému, který se na území státu prosazuje, se liberalismus dělí na sociální a klasický. Vezmeme-li v úvahu například webové stránky politického kompasu, na nichž najdeme řadu kvalitně formulovaných otázek k zjištění politické orientace respondenta, ve výsledku lze spatřit, že liberalismus se vyskytuje ve dvou ze čtyř výsledných umístění v tzv. Nolanově diagramu. Respondenty v dalších dvou výsledných pozicích označujeme za stoupence autoritativního myšlení, konkrétněji socialismu (komunismu) respektive konzervatismu (politicalcompass.org 2014).

Míru ekonomické svobody v rámci liberálního myšlení by šlo zjednodušit na pravo-levou dichotomii. Prostor pravého spektra zaujímá klasický liberalismus s představiteli liberální ekonomie, jako jsou F. Hayek, L. von Mises, M. Friedman. Karl Popper či Adam Smith, považovaného za zakladatele moderní ekonomické vědy. Klasický pravicový liberalismus tedy zdůrazňuje roli jak neviditelné ruky trhu, tak základního principu „laissez faire“. Oba pojmy poukazují na trh, který se dokáže sám regulovat, a role vlády by měla být omezena pouze na roli hlídače a arbitra, který chrání účastníky trhu před největšími prohřešky. K liberálně

levicovému křídlu se hlásí myslitelé a politici, kteří kladou větší důraz na ochranu životního prostředí a na částečně státem řízenou ekonomiku. Můžeme zde zařadit například strany zelených, nebo i některé politické strany hlásící se k sociální demokracii. Česká strana sociálně demokratická v českém politickém systému se například dá přirovnat k sociálně liberální straně, kvůli důrazu jejich členů na větší přerozdělování statků a rovnosti výsledků mezi obyvateli. Řada její členů je také liberálně smýšlejících.² Z politických myslitelů či filozofů ze světa můžeme mezi intelektuály sociálního liberalismu zařadit například indického duchovního vůdce Mahátmu Gándhího nebo amerického lingvistu Noama Chomskeho (politicalcompass.org 2014).

1.5. Cíle liberalismu

Existuje početná skupina lidí, která se snaží o výklad liberalismu jako ideologii, která nemá na mysli blaho všech lidí. Údajně upřednostňuje jen úzký výběr jedinců, majetných elit, vzdělaných lidí, kteří neberou v potaz podmínky ostatních společenských vrstev. Pravda je však naprosto opačná. Právě v základních zásadách liberalismu můžeme nalézt rovnost všech lidí, demokratické smýšlení a sociální chování vůči chudším nebo handicapovaným. Poukazovat na nedostatky liberalismu tímto způsobem naznačuje, že odpůrci nedokázali pochopit liberalismus jako ideologii, která bere člověka za základní stavební kámen společnosti, jenž je schopný sám řídit svůj život. Dokáže se vzdělávat a má potřebné morální zásady, které mu umožní, aby soucítil s těmi, kteří mají méně možností. Poukazuje-li liberálně smýšlející člověk na určité nešvary společnosti, myslí pouze na budoucnost a snaží se předcházet možným zhoršujícím se důsledkům daného problému (Von Mises 1998: 17–19).

Cílem liberalismu můžeme nazvat ochranu člověka a jeho názorů, které jsou třeba i v rozporu s většinou ve státě. Jak bylo zmíněno, liberalismus nezná a ani

² Jako jednoho z nejviditelnějších představitelů liberální levice na české politické scéně můžeme ministra pro lidská práva a rovné příležitosti ve vládě Bohuslava Sobotky Jiřího Dienstbiera mladšího.

nemůže znát odpovědi na všechny problematiky, je patrné odmítání dogmat. Liberalismus společně s demokratickým systémem vlády, bez kterého vlastně liberální myšlení ani není moc myslitelné, umožňuje pluralitu názorů a potřebnou diskuzi, pomocí níž se dojde nejlepšího kompromisu a pokusí se daný úkol nejlépe vyřešit. Ve své podstatě se liberalismus ani nemusí označovat za politickou ideologii a existuje silná větev liberálů, kteří nepřijímají politické ideologie a považují je za koncept, směřující naopak proti politice. Pro potřeby orientace v odborné politické a politologické diskuzi je ovšem nutné liberalismus za jednu z ideologií považovat. Jeho základní principy, které již byly dříve v práci vyjmenovány, jsou a měly by být pro člověka tak samozřejmé, že se nejedná jen o nějaký vynucený pohled na svět a na řešení problémů. Utlačování lidí a bránění jim ve svobodných rozhodnutích a jejich pokroku existovaly bohužel ve většině historii lidstva. Proč by neměly vlády na světě brát jejich voliče a obyvatele státu za základní jednotky, které jsou zodpovědné za svůj život na základě vlastních svobodných činů?

„Ve skutečnosti lze asi liberalismus nejlépe pochopit, je-li vnímán jako odpověď novověkého člověka na historickou situaci. (...) Z tohoto hlediska je liberalismus hledáním principů politické spravedlnosti, která se bude těšit rozumovému souhlasu mezi lidmi s různým pojetím dobrého života a rozdílnými názory na svět“ (Gray 1999: 99).

2. Historie a vývoj českého liberálního myšlení

2.1. Počátky českého liberalismu – od českého národního obrození

Odborná literatura k tématu počátků českého liberálního myšlení nejčastěji odkazuje na druhou polovinu 19. století, kdy české země byly součástí Rakouského císařství. V roce 1848 v průběhu českého národního obrození vznikla i Staročeská strana (Staročeši). Tato politická strana se dá považovat za hlavní proud české liberální politiky od roku 1860 do roku 1890. Největší politickou otázkou se stává role českých zemí v rámci Rakouska-Uherska. Význam Staročechů ale rychle upadá od roku 1874, kdy se od Staročechů odštěpují tzv. Mladočeši pod oficiálním názvem Národní strana svobodomyslná. V názvu této nově vzniklé politické strany můžeme rozpoznat postupné zařazení principů liberalismu do volebních programů stran. Národní strana svobodomyslná se stala nejvýraznějším představitelem liberální politiky od roku 1890 a své postavení si udržela až do začátku první světové války v roce 1914. Mladočeši se hlásili k odkazu K. H. Borovského, českého politika, spisovatele a novináře, který vedl Pražské noviny. V době českého národního obrození to byly jediné české noviny a K. H. Borovský jim dokázal vtisknout i velmi liberální ráz, jak jen to bylo během cenzury možné. Do novin ho dokázala prosadit další osobnost revolučních událostí roku 1848 F. Palacký, který také působil na straně českých liberálů (Znoj 1995a: 67).

F. Palacký byl federalista a budoucnost českých zemí viděl pouze v zachování sepsání s Rakouskem. Jako známá osobnost veřejného a politického života byl v letech 1848–1849 členem Národního výboru a předsedou Slovanského sjezdu v Praze. Za doby vlády ministra vnitra v Rakouském císařství Alexandra Bacha F. Palacký rezignoval na působení ve veřejně politickém životě. Od roku 1860 ale opět začal působit v rámci liberálně konzervativního křídla politické scény a prosazoval federalistické uspořádání monarchie, ve kterém je zaručena

rovnoprávnost všech národů a jsou respektovány svobody všech obyvatel (Znoj 1995a: 34–35).

Snaha o emancipaci českých zemí během let 1848 a 1849 vstúpilo liberální myšlení dalším českým intelektuálům a politikům na dlouhá léta dopředu. Zejména například Františku Ladislavu Riegerovi, který sám sepsal velmi liberální návrh zákona o základních občanských právech a má velkou zásluhu na tom, že české liberální myšlení bylo v té době jedno z nejvyzrálejších v celé střední Evropě. „*Liberalismus u nás díky úsilí během českého národního obrození zapustil poměrně silné a pevné kořeny, které zůstaly základem českého politického myšlení po další desetiletí*“ (Urban citován in Znoj 1995a: 18).

2.2. Vývoj liberálního myšlení konce 19. a počátku 20. století

Stranu Mladočechů často sužovala vlastní nesourodost. V rámci strany existovaly různé generace politiků, kteří byli ve svých názorech a v míře svého liberálního myšlení odlišní. Jednalo se například o mladší generaci Mladočechů, kterou zastupovali převážně vzdělaní studenti a ve svém liberální přesvědčení byli v rámci strany radikálnější. Ve straně dále můžeme nalézt i členy již pokročilého věku, ostřílenější politiky a veřejně známé osobnosti, kteří zastávali umírněnější názory. Šlo o členy, z nichž spousta pocházela z akademického prostředí, k nim řadíme i T. G. Masaryka.

V letech 1894 a 1895 a po vnitřních rozporech ve straně se značná část členů rozhodla ji opustit a Mladočeši měli šanci stát se výrazně konsolidovanou a jasně profilovanou liberální stranou. Využili schopností Josefa Kaizla a Karla Kramáře, kterým se v době působení ve vedení strany podařilo z ní učinit jednu z nejprofilovanějších liberálních stran v Předlitavsku vůbec (Urban citován in Znoj 1995a: 26).

S nástupem sociálních tendencí ve společnosti souvisejících s diferenciací příjmových skupin obyvatelstva začíná mít liberální myšlení těžkou situaci. Je patrný nástup nových masových politických stran, z nichž některé prosazují

značně neliberální politiku. V roce 1907 ztrácí Mladočeši pozici nejsilnější tamní politické strany, ale i přesto si udrželi značnou míru vlivu. Ve volební soutěži zastávali nadále pozici třetího nejsilnějšího subjektu za sociální demokracií a agrární stranou. Národní straně svobodomyšlné se značně snížil elektorát a profilovala se jako měšťanská strana se sociálním programem (Tamtéž: 26–27).

2.3. Liberální myšlení po první světové válce a vliv T. G. Masaryka

Vznikem první republiky 28. října 1918 byl dokončen proces snahy o nezávislost na Rakousku-Uhersku. Do jisté míry by se dalo hovořit o naplnění myšlenek liberálních myslitelů, kteří se snažili o vznik suverénního a nezávislého státu na našem území.

Samotný liberalismus a jeho ideologie se ale během období první republiky moc nepoužíval a mezi politiky či intelektuály nebyl oblíbený. Z euforie po vytvoření vlastního státu a vůbec první republiky na našem území se do popředí zájmu dostává národ a demokracie. Došlo i ke změně názvu a postupné transformaci Národní strany svobodomyšlné, od roku 1918 se označovala jako Strana národně demokratická.

Prezident nově vzniklé republiky T. G. Masaryk by se za liberála sám nikdy neoznačil a tomuto politickému pojmenování se vehementně bránil. *“Řečeno slovy Masaryka, český liberál je zpravidla matrikovým katolíkem a v otázkách náboženských analfabetem, neboť si nedovede náboženství představit mimo svou církev, její kult a učení, proto nerozumí Palackému a nerozumí našim největším spisovatelům, třebaže má jejich jméno stále na jazyku, a nerozumí našim dějinám, i když je historik“* (Havránek citován in Znoj 1995a: 275). Prezident Masaryk tedy vidí liberála jako člověka, nerespektujícího naši historii a tradice, volnomyšlenkáře. Náboženství je mu lhostejné a lpí na kritice křesťanství.

Proti tomuto názoru prezidenta se vyslovila řada českých intelektuálů včetně novináře a politického odborníka Ferdinanda Peroutky. Ten je toho názoru, že by bylo vhodné nepřijmout výklad Masaryka a český národ by měl navázat

na politické tlaky po českém národním obrození, kdy směřoval k liberalismu. Jsem také toho názoru, že způsob Masarykovy kritiky je zřejmě neoprávněný. Člověk tíhnoucí k liberalismu klade na první místo svobodu jedince. Ten je sice determinován tradicemi své země, ale snaží se hledat jen ty demokratické a prospěšné. Jedním z jeho dalších podstatných úkolů je právě vymanění se z vlivu církve. Snaží se o kompletní církevní nezávislost na státě, i když hájí právo každého člověka na vlastní náboženské vyznání.

Česká společnost se po opadnutí euforie z nabytí samostatnosti vydává spíše konzervativním směrem. Masarykovi dřívější spojenci se snaží na situaci reagovat a založili novou politickou stranu odtržením od bývalých Mladočechů. Nová Národní strana práce se snaží přilákat k volbám liberální voličstvo. Ovšem jejich snaha je definitivně utnuta neúspěchem ve volbách v roce 1929 i přes očividnou podporu ze strany respektovaných Lidových novin, které vedl Jaroslav Stránský, představitel Národní strany práce.

Tento moment můžeme pokládat za potvrzení rozštěpení liberalismu v českých zemích, jak navrhovala hypotéza v úvodu bakalářské práce. Liberální představitelé Národní strany práce se po volebním neúspěchu snažili stále získat politický vliv a přestoupili do Československé strany národně socialistické. *„Tak vznikl český paradox, který se zvýraznil ještě po druhé světové válce, že útlukem českých liberálů se stala strana, označující se jako socialistická“* (Tamtéž: 277). Tradice levicové a liberální politiky z dob první republiky je patrná i na dnešní české politické scéně, například v podobě České strany sociálně demokratické.

Ve 30. letech 20. století je u nás patrný mírný vzestup liberálního myšlení, ale světová hospodářská krize brání podpoře této ideologie. Je rozšířený názor, i mezi některými intelektuály, že za krizi může volný trh propagovaný právě liberalismem. Je žádána státní intervence v ekonomických otázkách a dirigistické opatření v rozporu s liberálními myšlenkami.

Další vývoj na našem území naprosto odporuje principům liberální ideologie. Mnichovská dohoda sebrala Čechům možnost ovládat své území. I přes to, že po druhé světové válce byla oficiálně vyhlášena republika, která je známá jako třetí Československá republika. V době od roku 1945 se ovšem v žádném případě nepodařilo navázat na demokratický systém z první republiky. Začala být jasná závislost na Sovětském svazu a jasná orientace Československa byla dokončena převratem v únoru 1948, kdy začal být budován stát se socialistickým smýšlením a totalitními prvky, který omezil osobní svobody až téměř na minimum. Liberální stát s demokratickým systémem mohl být uskutečněn až za více než 50 let, po Sametové revoluci v roce 1989.

2.4. Role disentu, Charty 77 a liberalizace podmínek v Československé socialistické republice

Jeden ze zásadních předpokladů pro změnu podmínek v československém státě byla určitě existence vnitrostátní opozice, která kritizovala nesvobodné podmínky a nerespektování základních lidských práv. Touto opozicí je myšlen disent, který byl ztělesněn nejviditelnějším občanským hnutím Chartou 77. Signatáři Charty 77 požadovali dodržování bodů, které vzešly z Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, která se konala v roce 1975 ve finských Helsinkách.

OF, jehož jádro tvořili právě i disidenti a signatáři Charty 77, hrálo také nepostradatelnou roli při revoluci. Jeho hlavním cílem byla komunikace s komunistickými představiteli a poklidné předání moci zpět do rukou lidu, který se zúčastní svobodných voleb poprvé od roku 1946 (Gjuričová et al. 2011: 63).

OF v oněch volbách konaných v červnu 1990 zvítězilo, což bylo definitivní legitimizací nově vzniklého demokratického systému. Tyto volby byly brány jako referendum o nových poměrech ve státě. Právě z OF vznikaly po jeho rozpadu v roce 1991 již klasické politické strany, které se hlásily k liberálním hodnotám. Jediný předseda OF Václav Klaus se stal předsedou ODS. Ze štěpení OF vzniklo

dále například Občanské hnutí. Jádro Občanského hnutí tvořil Liberální klub, který byl jedním z vnitřních klubů OF (Gjuričová et al. 2011: 67).

Dalším štěpením a transformací politických stran vznikaly nové liberální subjekty, kterými se budu zabývat v praktické části mé práce. Samozřejmě součástí výzkumu budou i nově vzniklé politické strany a hnutí.

A že těchto subjektů nebylo málo a liberální myšlenky se staly mezi politiky velmi oblíbenými, si myslí i Milan Znoj. Citován ze svého sborníku, ve kterém se zabývá spory o liberalismus: *„Liberalismus patří u nás v současnosti (1995) ke slovíům inflačním. Hlásí se k němu v té či oné podobě převážná část našich politických stran a v nejrůznějších pádech jej skloňují početní politici i kulturní činitelé, až toto označení ztrácí pevnější významové kontury“* (Znoj citován in Znoj 1995b: 112). Rozhodují se ale voliči v ČR ve volbách podle liberálních hodnot, nebo je ke svému rozhodnutí vede něco jiného?

3. Praktická část – Reprezentace liberalismu v ČR po roce 1989

3.1. Jak liberální je současná česká společnost?

Poslední výzkum ESS se konal v roce 2014 a v ČR se ho zúčastnilo celkem 2148 respondentů. Nyní si vysvětlíme jednotlivé otázky z výzkumu a popíšeme výsledek české společnosti, abychom lépe pochopili výsledky stran v parlamentních volbách v minulosti.

1. Mělo by se dovolit žít v České republice spoustě nebo méně imigrantů z chudších zemí mimo Evropu?

Nejen ČR, ale celá Evropa v současné době řeší obrovský příliv migrantů a uprchlíků z odlišných částí světa. Jde především o Sýrii, Afghánistán, Irák. Jedná se ovšem také o chudší státy v Evropě nebo v Africe a tyto migranty politici často označují za ekonomické.

Strach a neznalost problematiky českým občanům zřejmě nedovoluje objektivní pohled na věc a dá se očekávat velká netolerance směrem k přistěhovalcům. U liberálně smýšlejícího člověka by se dala očekávat velká ochrana práv a svobody kteréhokoli člověka, nehledě na rasu, vzdělání nebo náboženské vyznání.

Podle výsledku ESS by imigrantům z chudších zemí mimo Evropu dovolila u nás žít pouze čtvrtina respondentů. Zbytek by byl proti. Z tohoto zbytku by téměř třetina v ČR nepovolila žít vůbec žádným. Téměř stejného výsledku v tabulce ESS dosáhneme, pokud podmínku chudších zemí mimo Evropu zaměníme za rasu migrantů.

České země se nikdy nemusely vypořádat s tak velkou uprchlickou krizí a právě výsledky výzkumu hovoří o neliberálním postoji obyvatel, alespoň k dané problematice.

2. Je pro Vás důležité dělat svobodná rozhodnutí a žít svobodně?

Tato otázka jednoznačně souvisí právě s koncepty osobní svobody jednotlivce, soukromého vlastnictví a s odpovědností za své jednání a vlastní rozhodnutí. Faktory, které jsou pro liberalismus zásadní.

V tomto případě respondenti jednoznačně nejvíce souhlasili s důležitostí života ve svobodných podmínkách. S tímto tvrzením se ztotožnilo téměř 90 % dotázaných. Naopak pouhá čtyři procenta dotázaných se s tvrzením neztotožňuje vůbec.

Tento výsledek považuji za velmi důležitý a za úspěch při překonávání vlastní minulosti v totalitním státě za komunistického režimu a při snaze o sebeurčení národa z dob Rakouska-Uherska.

3. Je pro Vás důležitá silná vláda, která zajišťuje jistoty?

Otázka, která odráží, jaký má volič vztah k vládě. Volič, který sympatizuje s ideologií liberalismu, by měl podporovat vytvoření vlády, která příliš nekontroluje a neomezuje jeho život. Faktory, které při svém rozhodování upřednostňuje spíše pravicovější volič.

Výsledek napovídá, že čeští občané možná nejsou natolik liberální v otázce síly vlády a k oslovení českého voliče by politické strany měly upřednostňovat vytvoření vlády s levicovějším přístupem, tedy zajištění jistot obyvatelům státu. Přes dvě třetiny dotázaných odpovědělo, že se silnou vládou naprosto souhlasí a dalších 20 % se s ní také, i když mírněji, ztotožňuje.

Důležité je zmínit, že pokud zkombinujeme podmínku silné vlády s orientací na pravo-levé škále, zjistíme, že silnou vládu si přeje levicový i pravicový volič a nejvíce příznivců slabé vlády najdeme v politickém středu škály. Tento fakt nám značí, že liberální volič (ať již se jedná o liberálně sociálního nebo liberálně ekonomického) sám sebe nevidí jednoznačně pravicově nebo levicově v otázce sociálních jistot ze strany státu.

4. Mohou na území České republiky žít homosexuálové svobodně, jak chtějí?

Tolerance práv a svobodného života lidí s odlišnou sexuální orientací určitě patří k liberálnímu voliči, protože odráží přístup k osobní svobodě každého jedince.

Výsledek této otázky napovídá, že český občan výrazně více toleruje a chrání svobodu a práva homosexuálů, než aby jim práva odebíral a omezoval je v životě samotném. Pouhých 15 % nesouhlasí se stejnou svobodou pro heterosexuály a homosexuály.

5. Může každý obyvatel státu vyjádřit svůj vlastní názor, i přesto, že je extrémní?

Tolerance odlišných, i extrémních, názorů se odráží nejen v pojetí liberalismu samotného, ale vůbec v demokratickém citění. Liberál věří, že extrémní názory budou v demokratické společnosti odsunuty na okraj účinnou argumentací s podloženými fakty, přičemž uznává právo každého člověka na vlastní názor.

Zde se musíme spokojit s výsledkem ESS z roku 2012, který prezentuje českou společnost jako demokratickou a liberální, protože tři čtvrtiny s tolerancí názorů ostatních obyvatel souhlasí.

6. Měla by naše vláda usilovat o redukci rozdílů v příjmech obyvatelstva?

Otázka, která ani tak přímo nesouvisí s posouzením, do jaké míry respondent zastává liberální hodnoty či nikoliv. Podle této otázky lze určit orientaci dotázaného na pravo-levé škále v ekonomické problematice. Pravice v politické soutěži prosazuje rovnost příležitostí obyvatel a obecně podporuje nižší zdanění. Levicoví politici naproti tomu jsou zastánci rovnosti výsledků, z čehož plyne podpora vyššího (i progresivního) zdanění a prosazování většího přerozdělování peněžních statků.

V kombinaci s jiným faktorem liberálnosti, pomocí kterého si z výčtu respondentů vyberu podporovatele liberalismu, zjistím, jestli se liberální voličská základna v ČR považuje spíše za levicovější, či pravicovější v ekonomických otázkách.

Faktor důležitosti dělení vlastních rozhodnutí a života ve svobodných podmínkách jsme v tabulce ESS zkombinovali s otázkou redukce rozdílů a ve výsledku zjišťujeme, že velmi liberální respondenti sami sebe spíše vidí jako stoupence levicové ekonomiky. 52 % z nich se vidí jako levicově orientovaní, naproti tomu 30 % jako pravicově. U respondentů, kteří souhlasili s důležitostí svobody o něco méně než předchozí, ale pořád se vidí jako zastánci svobody, je výsledek 55 % pro levici a 20 % pro pravici.

Připomeňme fakt, že v otázce sociálních jistot se liberální volič viděl spíše jako příznivec středu politického spektra.

7. Měl by každý občan státu činit vše, co je řečeno a poslouchat všechna pravidla?

Z teoretické části vychází, že liberální ideologie uznává právní stát a bez pravidel by nastala anarchie, ve které by nemohly existovat ani liberální myšlenky. Podle výsledků v ČR s pravidly a jejich dodržováním souhlasí bezmála 80 % dotázaných. Pokud vezmeme v úvahu pouze dotázané, kteří se považují za liberálně smýšlející, tak také naprostá většina z nich souhlasí s dodržováním pravidel.

Nakonec můžeme v souhrnu interpretovat výsledky šetření. Český občan považuje za důležitý život ve svobodných podmínkách. Například s problematikou homosexuálů je obeznámen, a protože je pravidelně potkává, poskytnul by jim ve vlastním státě více svobody. Pokud jde o pojetí svobody ve větším měřítku, zaujímá spíše rezervovanější postoj, jak se ukazuje u migrační krize. S problematikou migrantů nemá český občan ještě tolik zkušeností. V otázkách ekonomických je liberálně smýšlející člověk spíše levicověji orientovaný. Naproti tomu v otázkách sociálních jistot je český občan příznivcem silné vlády. Pokud je ovšem respondent příznivcem slabé vlády, považuje sám sebe často za stoupence politického středu (europeansocialsurvey.org 2012 a 2014), (Vlachová 2013).

3.2. Přejchod k novému demokratickému systému (volby do České národní rady v červnu 1990)

V Československu po listopadových událostech dochází ke změně politického systému a plánují se první svobodné volby, které rozhodnou o legitimizaci nových změn a o demokratickém směřování státu. Pro účely práce pracuji s volbami do České národní rady, které proběhly 8. - 9. června 1990 společně s volbami do Slovenské národní rady a paralelně také s volbami do Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní republiky (volby.cz).

OF v roce 1990 sestavila list kandidátů, jejichž hlavní program a také kampaň se soustředila na udržení prodemokratického směřování a časem i nastolení prozápadní orientace zahraniční politiky, jako vazby na Evropské společenství a na Spojené státy americké, související také s možným budoucím vstupem do severoatlantické aliance NATO. Role ideologie v kampaních a v celkovém pojetí voleb byla upozaděna na debatu okolo demokracie a nových změn.

O volby do České národní rady byl mezi voliči obrovský a rekordní zájem, přihlédneme-li na pokračující trend všech proběhlých voleb v samostatném českém státě, a volební účast se vyšplhala na 96,79 %.

Zkoumáme-li orientaci politických stran v rámci pravo-levé dichotomie podle metody, kterou vyvinuli v roce 1992 Laver a Budge, a dále za použití výzkumu Linka a Lyonse, zjistíme, že voliči OF se při volbách v roce 1990 prezentovali jako voliči pravého středu. Pravo-levá škála obsahuje hodnoty od mínus 50 do plus 50, přičemž záporné hodnoty značí levicovou orientaci a vice versa. OF se pohybovalo na hodnotě plus 15 (Linek, Lyons 2013: 87).

Bylo evidentní, že OF jako politický subjekt nebude fungovat dlouho. Do historie revoluce se zapsalo jako platforma pro udržení demokratického směru a po volbách se již projevíly různé názory uvnitř OF. Přání prezidenta Václava

Havla na udržení apolitické politiky a jeho odpor vůči stranictví tak nevydržela na tuzemské politické scéně příliš dlouho.

3.3. Rozpad OF a volby v roce 1992

Po rozpadu OF v roce 1991 a v následujících volbách můžeme na zmíněném grafu u Linka a Lyonse pozorovat odlišné výsledky nástupnických stran OF. Nejpravicejší ze všech relevantních stran politického spektra se profilovala ODS. Dalším (i když neoficiálním) nástupcem OF je ODA, která se na grafech objevuje blíže politickému středu než ODS při volbách v roce 1992, ale již o 5 bodů pravicejší u voleb v roce 1996. ODA se prezentovala na politické scéně výrazně konzervativně. OH, jakožto další přímý a velmi liberální nástupce OF bylo po celou dobu své existence vedeno novinářem a disidentem Jiřím Dienstbierem starším, ale nedokázala uspět v národních volbách (Pečinka citován in Fiala, Mikš eds. 2000: 69–77). Nejlepšího výsledku zaznamenalo OH právě ve volbách v roce 1992, kdy získalo téměř 300 000 hlasů, které těsně nestačily na 5% vstupní klauzuli do Rady, dosáhlo výsledku 4,59 % (volby.cz).

Právě v rozpadu OF můžeme pozorovat různé míry liberálního myšlení nástupnických politických stran. Václava Klause, který byl u zrodu ODS, považujeme za konzervativního a neoliberálního politika, který podporoval převážně pravice řešení v ekonomických otázkách, a dal by se jeho politickou orientací zařadit právě k liberalistům klasickým, tedy k pravicejším. Naproti tomu Dienstbierovo OH se situovalo spíše do politického středu a ideologicky k sociálním liberalistům (Hloušek, Kopeček 2010: 139).

OH se ve své politice distancovalo od ODS. Indikátorem jejího liberálního směřování nám může být snaha o vstup do Liberální internacionály. Po neúspěchu ve volbách OH potvrdilo svůj program s důrazem na lidské svobody jedince a do programu zařadilo také environmentální problematiku (Pšeja, Mareš citování in Malíř, Marek eds. 2005: 1667–1679).

ODS potvrdila své konzervativnější směřování již v oněch volbách, kdy do voleb vstoupilo společně s Křesťanskodemokratickou stranou (KDS), která se orientovala pravicově a konzervativně a jak již z názvu vyplývá, soustředila se na voliče s křesťanským vyznáním. Koalice ODS a KDS získala 29,73 % platných, odevzdaných hlasů a stala se jednoznačným vítězem voleb před druhou koalicí Levého bloku, uvnitř které se o hlasy ucházela i staronová komunistická strana (volby.cz).

„Dobu po volbách 1992 lze z pohledu vývoje ODS považovat za její ‚zlatou éru‘, neboť právě ve volebním období následujícím po těchto volbách byla její pozice nejpevnější. Skutečnost, že se stala zdaleka nejsilnější politickou stranou České republiky, jí samozřejmě poskytla mandát k prosazování vlastního volebního programu i představ o vládní spolupráci“ (Pšeja citován in Balík ed. 2006: 10).

Okolo filozofa, signatáře Charty 77 a poslance Federálního shromáždění za OF v letech 1990–1992 Daniela Kroupy zformovala skupina lidí, která později vytvořila vlastní politickou stranu pojmenovanou ODA. ODA byla oficiálně na ministerstvu vnitra zaregistrována již v roce 1990 a působila dokonce od roku 1989, nejdříve však právě v rámci OF a samostatně se poprvé účastnila voleb v roce 1992. ODA se rovněž jako OH vymezovalo proti postavě Václava Klause, ale cílilo na stejně orientované voliče. Tedy na výrazněji pravicového. V předvolebním programu v roce 1992 se tedy proti Klausovi pokusila vymezit odporem k masovému stranictví a snaží se být stranou volebního typu, stranou programovou a námětovou. Tento trend jejich programu vzešel již z vydaného dokumentu ODA z roku 1989. Vedení ODA v předvolebním programu v roce 1992 napsalo: *„Po rozpadu OF zůstala ODA samostatnou politickou silou, protože ví, že budoucnost patří volebním stranám. Moderní člověk netouží vstupovat do masových stran“*. Ovšem ani toto vymezení jim nepomohlo k nějakému zásadnímu volebnímu výsledku. Jejich zisk byl 5,93 % a později se představitelé ODA snažili vzít své slova zpět, ovšem nepříliš úspěšně (Pečinka citován in Fiala, Mikš eds. 2000: 75).

3.4. Volby 1996 a předčasné volby 1998, nástup ČSSD na českou politickou scénu

Příznivci sociální demokracie soutěžili o poslanecké mandáty již v předchozích dvou volbách po pádu komunistického režimu. Někteří z nich figurovali na kandidátkách OF v případě voleb v roce 1990. V roce 1992 se již voleb zúčastnila Československá sociální demokracie a oslovila 6,53 % z voličů, kteří přišli k volbám. Výsledek stačil na získání 16 mandátů v České národní radě. Podle grafu Linka a Lyonse se její voliči umístili na hodnotě plus pět. To je výsledek, který je pravicovější než u stran KDU-ČSL a Liberálně sociální unie, které ve volbách uspěly s podobným výsledkem. Pro středolevicovou LSU to byl jediný výrazný výsledek v historii, ve volbách 1996 se účastnila ve volební straně Českomoravská unie středu, která přilákala ani ne půl procenta voličů.

Výraznějšího úspěchu ale získala strana sociální demokracie až ve volbách 1996, kde kandidovala již pod názvem ČSSD. V té době již vedl sociální demokraty Miloš Zeman, který dokázal přesvědčit voliče, aby volili levice i po zkušenostech s komunistickou minulostí. Levicový a liberální volič pochopil, že volit ČSSD rozhodně neznamená totéž, jako volit komunisty.

V ČSSD můžeme spatřovat základ sociálních liberálních demokratů v ČR, podíváme-li se na jejich dlouhodobý program a cíle jejich politiky. V nich se píše, že: *„Sociální demokracie je otevřenou levicovou stranou. Rozvíjí se jako společenství, jež zakládá svou politiku na humanitárně - demokratickém úsilí o to, aby všichni lidé bez rozdílu mohli nalézt svou lidskou důstojnost ve svobodě“* (cssd.cz 2016). V programu je zmíněna důležitost budování státu na principech parlamentní demokracie, která chrání svobody jednotlivce. Často je také psáno o rovnosti příležitostí obyvatel ve smyslu ochrany šancí znevýhodněných skupin obyvatelstva (jako například nezaměstnaní nebo méně vzdělaní). Dále obsahuje typické prvky levicové politiky jako: odstranění sociálních nerovností ve společnosti, větší solidarita, dlouhodobý udržitelný rozvoj. Navíc je ČSSD členem také mezinárodní organizace Socialistické internacionály. Ovšem svoboda

je v programu opravdu považována za jeden z nejdůležitějších konceptů a sociální demokracii tak můžeme zařadit mezi strany se sociálně liberálními sklony.

Po skandálu ve financování ODS musel Václav Klaus uhájit svou pozici předsedy strany, což se mu povedlo. Dvojice poslanců za ODS Jan Ruml a Ivan Pilip se rozhodla z ODS odejít a založili si vlastní politickou stranu, kterou pojmenovali jako Unie svobody. Ta svou činnost oficiálně zahájila v lednu roku 1998. US se snažila o nahrazení ODA v politickém spektru a následně se také vymezovala vůči politice Klause a ODS. Ovšem US se profilovala jako strana pravicového středu a typicky liberálně oproti konzervativní ODA a doufala v úspěch v předčasných volbách 1998. Výraznější výsledek ovšem nepřišel a US obdržela ve volbách 8,6 % voličských hlasů. Jan Ruml tedy neuspěl se svými slovy, aby se US stala ODS, ale pro mikrosvět (Pečinka citován in Fiala, Mikš eds. 2000: 75).

Nyní jsme si stručně popsali vývoj liberálního myšlení, potažmo genezi liberálních stran v ČR po přechodu k demokratickému systému, který proběhl podle řady politologů a odborníků velmi úspěšně. Čechům a Slovákům se zdatně povedlo i rozdělení společné federace na dva nezávislé a svobodné státy, což také značí touhu po svobodě a toleranci politiků a občanů obou států.

Potvrdili jsme, že ČR má velmi liberální voličskou základnu a je patrné štěpení liberalistů na ekonomické a na sociální, které znemožňuje vytvoření silné a úspěšné liberální politické strany.

Profesor Mitchell Orenstein z Pensylvánské univerzity se ovšem domnívá, že právě neoliberální přístup stran napomohl ekonomické privatizaci, která musela být provedena po rozsáhlém zestátnování majetku komunistickým režimem. Podle něj byla ČR na počátku jediná úspěšná země z Visegrádské skupiny (ČR, Slovensko, Maďarsko a Polsko) v ekonomické reformě a to díky právě neoliberálnímu přístupu (Orenstein 1994: 3–4).

Nyní se podíváme, jak liberální voliči hlasovali od voleb v roce 2002 a jestli je liberální přístup politický stran skutečně linie, podle níž se voliči rozhodují. Využijeme právě výsledků z ESS.

3.5. Volby 2002 a hlasy voličů

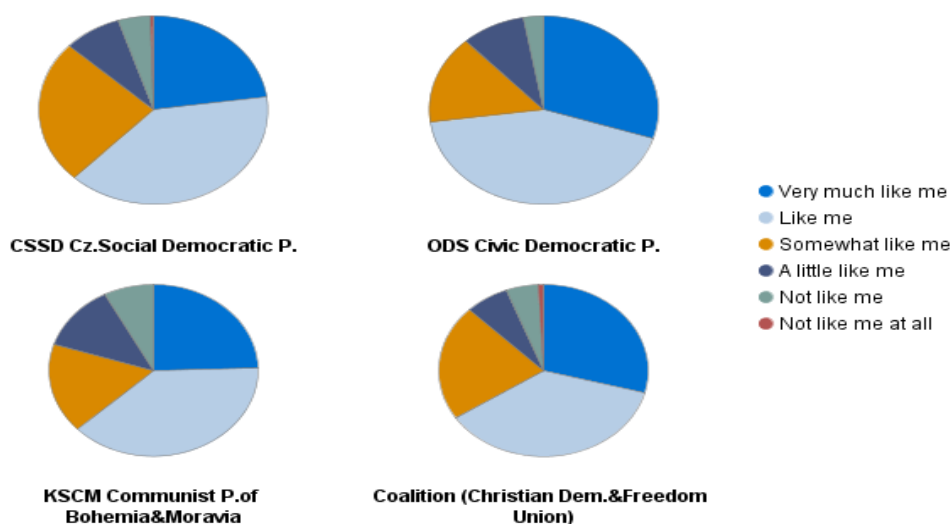
Po výsledcích voleb v roce 1998 a toleranci menšinové vlády Miloše Zemana ze strany ODS se překonalo období tzv. opoziční smlouvy. Řada politiků právě kritizuje ono období kvůli spolupráci dvou největších parlamentních stran, která zapříčinila nefungující opozici, načež vznikly podmínky ke korupčnímu prostředí v české politice. Výsledky voleb 2002 ale značí, že opoziční smlouva ODS a ČSSD výrazněji neoslabily, a dohromady si tyto dvě strany v Poslanecké sněmovně připsaly jen o devět mandátů méně oproti volbám 1998 (volby.cz).

Jediná čistě liberální strana, která uspěla ve volbách, byla US, a to v koalici s konzervativní KDU-ČSL. V té době ale US byla integrována společně s Demokratickou unií³.

Grafy z výzkumu naznačují, že hodnota života ve svobodě (podle otázky č. 2) není faktor, podle kterého by se voliči ve volbách nějak zásadně rozhodovali. Výsledky vítězných stran jsou velmi podobné, a například i KSČM dostala hlasy od voličů, pro které je svoboda důležitá. Přesně je tento podíl voličů u KSČM 80 %, ale u ODS je to 88 % a u Koalice 87 %, což nejsou značné rozdíly.

³ V komunálních, senátních a krajských volbách po roce 1998 kandidovala tzv. Čtyřkoalice (KDU-ČSL + ODA + US + DEU), která vznikla na protest spolupráce ČSSD s ODS, Čtyřkoalice se ovšem před parlamentními volbami 2002 zmenšila o ODA (bbc.co.uk 2016).

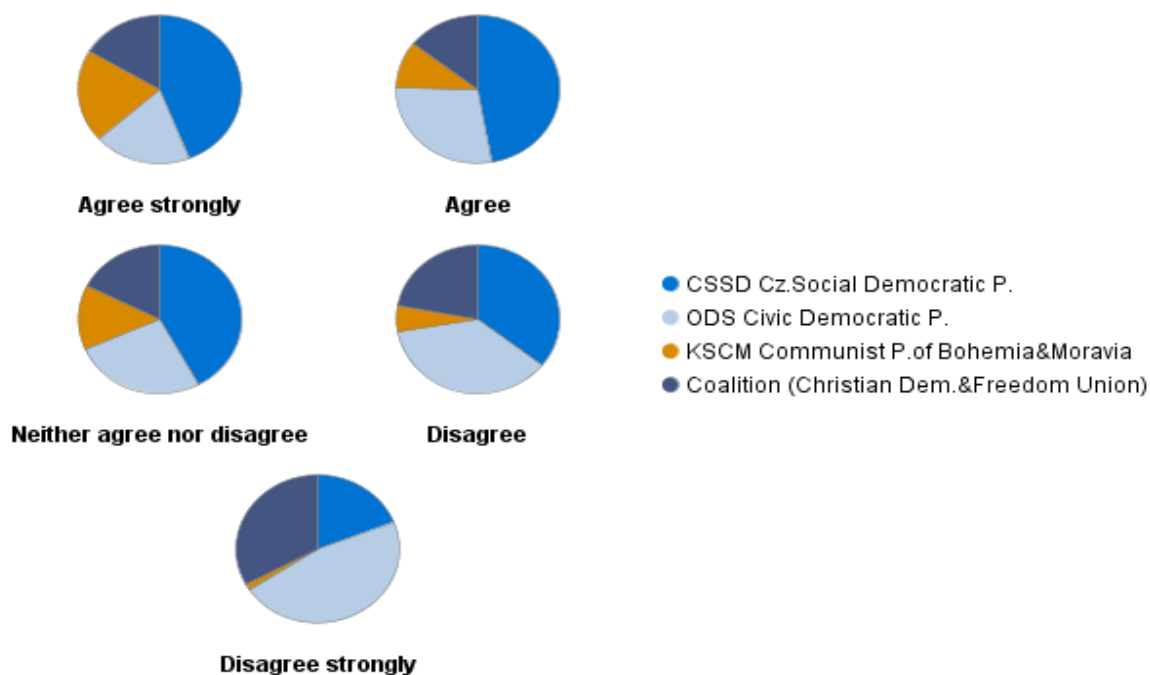
Graf: Je pro Vás důležité dělat svobodná rozhodnutí a žít svobodně? Odpovědi pro jednotlivé strany, které uspěly ve volbách. (Škála odpovědí: Naprosto se s výrokem ztotožňuji – naprosto se s výrokem neztotožňuji).

Zdroj: ESS 2002

Pojďme se tedy zaměřit na liberálnost ekonomickou, víme-li, že všechny strany se mohou pochlubit poměrně silným liberálním elektorátem, jak potvrdil předchozí graf. Podle faktoru redukce příjmů mezi obyvateli již lze určit, že strany ČSSD a ODS dosáhly odlišných výsledků. Téměř polovina voličů, kteří důrazně nesouhlasí s rozdělováním příjmů, volila ODS, přesně 46,8 %. Naopak z voličů, kteří s rozdělováním důrazně souhlasí, volila 44 % právě ČSSD.

Graf: Měla by naše vláda usilovat o redukci rozdílů v příjmech obyvatelstva?
V celku odpovědi je dáno, kterou stranu volič volil. (Škála odpovědí: Naprostou souhlasím – naprosto nesouhlasím).

Zdroj: ESS 2002

Odborníci obecně tvrdili, že kampaň před volbami byla vyprahlá a bez tématu. Za zmínku ale jistě stojí téma Evropské unie a pozice stran vůči členství ČR v této mezinárodní organizaci. ODS a KSČM zaujaly poměrně ambivalentní postoj, a i když se například ODS na venek prezentovala jako zastánce vstupu (viz heslo na volebním letáku: „ODS volí EU“), předseda Klaus se bál socialismu a byrokracie uvnitř Unie a jeho postoj se dá hodnotit jako spíše negativní (klaus.cz 2002).

Téma daní nám zase potvrdí dělicí linii pravice vs. levice. ODS a KDU-ČSL s US-DEU byly pro snižování daní, tedy znak pravicové politiky, ČSSD s KSČM byly pro mírné zvyšování daní a dokonce zavedení progresivního zdanění, což odpovídá levicovému pojetí řízení ekonomiky státu (pehe.cz 2002).

3.6. Volby 2006 a hlasy voličů

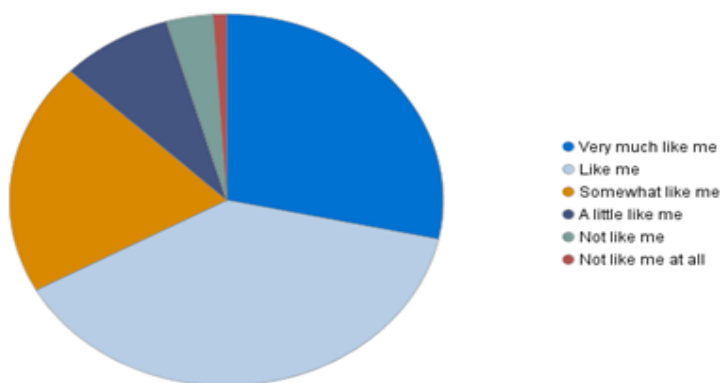
Politolog a politický komentátor na adresu voleb 2006 dodává, že: „*Letošní volby byly prvními od roku 1990, v nichž se do Poslanecké sněmovny neprobojovala žádná politická strana, kterou lze popsat jako liberální.*“ (pehe.cz 2006).

Do Parlamentu se ovšem poprvé v historii našeho státu dostali Zelení, kteří se ziskem 6,29 % obdrželi šest mandátů (volby.cz). Při volebním patu zástupci SZ dokonce participovali na vládě ČR.

Ovšem podle výsledků průzkumu ESS z roku 2008 můžeme právě SZ přirovnat k liberální a do jisté míry tvrdit, že právě pro tuto stranu se rozhodl liberální elektorát. Voliči SZ se považují za voliče středu politického spektra a více voličů se identifikovali s pravým středem, než aby tíhli k levici. Paradox českého stranického systému, protože například jinde v Evropě se strany zelených považují za mírně levicové uskupení. Právě u SZ v ČR můžeme pozorovat největší procento voličů, kteří souhlasí s větší svobodou pro homosexuály a pro imigranty z chudších zemí mimo Evropu (europeansocialsurvey.org 2008).

K lepšímu výsledku SZ by ale zřejmě nepomohlo ani větší zdůraznění liberálních hodnot v kampani, protože kampaň byla vedena především podle linie pravolevé. Jak podotýká politolog Otto Eibl ve svém výzkumu voleb 2006: „*Podobně jako u ostatních stran, také zelení věnovali (ve svém volebním programu) největší prostor ekonomickým (35,2 %) a sociálním (29 %) otázkám*“ (Eibl 2011: 111). Navíc v těchto volbách můžeme dokonce pozorovat i velký rozdíl pozic ČSSD a ODS na pravo-levé ose v grafu Linka a Lyonse, což značí, že volič v těchto dvou vítězných stranách viděl vzájemné antagonistické varianty a na liberální hodnoty opět příliš neslyšel, přesto že přes 80 % z nich souhlasí s důležitostí svobody a svobodných rozhodnutí, jak vyplývá z grafu ESS.

Graf: Je pro Vás důležité dělat svobodná rozhodnutí a žít svobodně?. (Škála odpovědí: Naprosto se s výrokem ztotožňuji – naprosto se s výrokem neztotožňuji).

Zdroj: ESS 2008

3.7. Volby 2010 a hlasy voličů

Pokud byla česká politická scéna po roce 1989 považována za celkem stabilní, tak od roku 2010 je patrný trend nových hnutí a nestandardních politických stran, které vnesly do soutěže fenomén, se kterým se setkáváme dodnes. Pravo-levá osa politické soutěže začala být pomalu oslabována novými tématy a politici tradičních politických stran musí na tento trend najít odpověď, aby mohli soutěžit s nově vzniknuvší konkurencí (Linek citován in Linek 2012: 166).

Pokud se podíváme na graf Linka a Lyonse, je z něho patrný posun politických subjektů na levou stranu a přiblížením politických subjektů sobě navzájem. To jen dokazuje, že pravo-levá dichotomie hrála ve volbách méně zásadní roli (Linek, Lyons 2013: 87).

Z výsledků voleb je patrné oslabení ČSSD i ODS (22,08 % a 20,22 %) na úkor stran TOP 09 a Věcí Veřejných, které získaly zastoupení ve Sněmovně poprvé (volby.cz). Vysvětlení tohoto voličského rozhodnutí může být pozice lídrů stran. Pro některé voliče ČSSD nebyl akceptovatelný volební lídr Jiří Paroubek

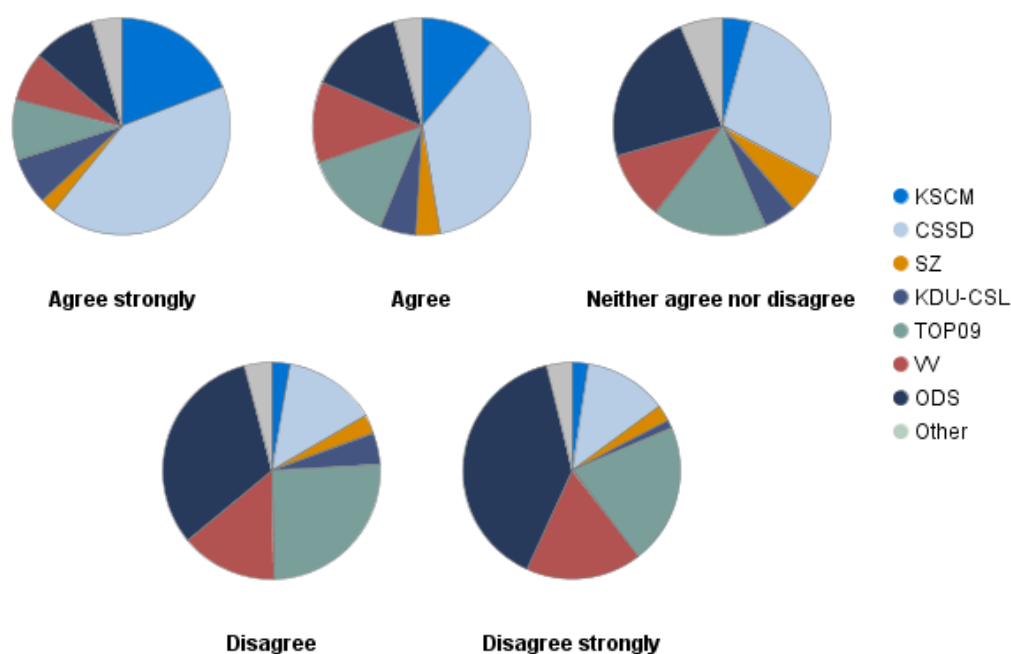
a mezi oblíbence voličů se dostali Karel Schwarzenberg z TOP 09 a Radek John jako lídr VV. Spekuluje se ovšem o nich jako o loutkách, které si oblíbí voliči a za hlavní postavy obou stran se považují Miroslav Kalousek, spoluzakladatel TOP 09, a Vít Bárta z VV, podnikatel a pozdější ministr dopravy ČR.

Jak dodává Lukáš Linek ze své studie voleb: *„Předsedové politických stran hrají důležitou a čím dál tím větší roli při komunikaci politických stran s voliči. V posledních dvou dekádách se objevily studie, které hovořily o nárůstu vlivu stranických lídrů na volební podporu stran“* (Linek citován in Linek 2012: 198). Lídr se tedy stává ústředím bodem kampaně a jeho schopnosti jsou často zásadní pro volební úspěch. *„Lídři stran získávají na významu, klade se důraz na jejich manažerské schopnosti a způsobilost formovat image strany“* (Bradová 2005: 45).

Dále můžeme zmínit voličův odpor k podmínkám v české politice, tedy ke starým standardním politickým stranám, a jeho touhu po změně na politické scéně. Z grafu České volební studie z roku 2010 můžeme vyčíst, že z voličů, kteří si přáli změnu v politice, hlasovaly suverénně nejvíce pro VV (24 %) a pro TOP 09 (20 %), (Linek 2012: 191).

Nebylo by správné ovšem výsledek voleb hodnotit podle pozice lídra nebo podle touhy po změně. Linek připomíná, že pravo-levá osa je opět nejčastější determinant pro voličovo rozhodnutí, ovšem již ne tolik zásadní. V grafu ESS 2010 lze opět spatřit, že všechny vítězné strany mají opět velmi liberální elektorát (podle otázky důležitosti svobodných rozhodnutí), ale u faktoru přerozdělování příjmů lze opět pozorovat velký rozdíl u voličů. Z voličů, kteří důrazně podporují přerozdělování jich 41,6 %, volilo ČSSD. Pro ODS hlasovalo 39,5 % ze všech voličů, kteří byli důrazně proti (europeansocialsurvey.org 2010). Jak jsem zmínil, tyto dvě strany byly opět nejsilnější ve volbách. Zatím to ale vypadá, že naposled.

Graf: Měla by naše vláda usilovat o redukci rozdílů v příjmech obyvatelstva?
 V celku odpovědi je dáno, kterou stranu volič volil. (Škála odpovědí: Naprostou souhlasím – naprosto nesouhlasím).

Zdroj: ESS 2010

3.8. Volby 2013 a hlasy voličů

Volby v roce 2013 pokračovali v nastoleném trendu oslabování tradiční politických stran a ve zvyšování preferencí nových volebních hnutí. Po úspěchu TOP 09 a VV v roce 2010 došlo k úspěchu hnutí Úsvit Tomia Okamury a hnutí ANO 2011.

Hnutí ANO 2011 podnikatele Andreje Babiše je obtížné ideologicky zařadit, což je pro politologický výzkum nepříjemné. Oficiálně se prezentuje jako liberální hnutí, ale podle slov samotného lídra obsahuje jejich program prvky všech tří hlavních politických ideologií dohromady: liberalismu, socialismu

a konzervatismu. U ANO 2011 je velmi silná pozice lídra, právě Andreje Babiše. Volebním preferencím hnutí nahrává právě jeho oblíbenost u české veřejnosti (stem.cz 2015). Hnutí postavilo svou negativní kampaň⁴ na odporu ke starým pořádkům a politikům. Zejména se Babiš vymezoval vůči bývalému ministru financí Miroslavu Kalouskovi z TOP 09, který se netěšil během svého úřadování velké oblibě mezi občany ČR.

Politická hnutí obecně můžeme charakterizovat jako politické subjekty, které svou kandidaturu postavily na jediném hlavním bodu programu, který právě rezonuje u občanů státu. U hnutí ANO 2011 tím můžeme nazvat právě onu kritiku a vymezování. Hnutí Úsvit například postavilo svůj volební program na propagaci a prosazování prvků přímé demokracie, ale také opět na svém lídrovi Okamurovi.

Podle výzkumu ESS z roku 2014 se ovšem jako nejliberálnější (podle otázek ohledně důležitosti života ve svobodě a ohledně stejných práv pro jedince jiné sexuální orientace) jeví voliči ODS a Úsvitu. Tyto dvě strany ovšem nezaznamenaly valného úspěchu ve volbách a ODS získalo pouze 16 mandátů, s čímž souvisí také skandály okolo bývalého premiéra Petra Nečase. Úsvit získal 14 poslanců (volby.cz), (europeansocialsurvey.org 2014).

Dalo by se podotknout, že tradiční pravolevé dělení politických stran v ČR ztrácí dále na významu. Spíše se ale zdá, že český volič je liberální a levicově orientovaný zároveň, ve volbách se rozhoduje podle aktuálních témat a situací, které rezonují politickým prostorem.

3.9. Shrnutí poznatků o liberálním elektorátu v ČR

Po prozkoumání období po roce 1989, kdy se mohly liberální myšlenky volně prezentovat, nabývám dojmu, že ideologická stránka nehraje pro voliče při jeho rozhodování zásadní roli. V samotné podstatě liberalismu je zakořeněná hodnota svobody, kterou český volič ctí, ale která je dnes již samozřejmá pro téměř

⁴ Kampaň byla z velké části financována i bezúročnými půjčkami ze strany Andreje Babiše jako fyzické osoby.

všechny relevantní politické strany, jak nám ukazuje rozvržení elektorátu v jednotlivých volbách.

Hodnoty liberalismu souvisí do jisté míry právě i s hodnotami demokratickými a naše společnost se demokratické hodnoty naučila ctít v poměrně velké míře. Jasný je respekt občanů k právnímu státu a dodržování pravidel. Principy negativní (svoboda jednice), ale i pozitivní (svoboda celku) svobody se v ČR dodržují. Ohrožení liberálních a demokratických hodnot může představovat migrační krize a nárůst oblíbenosti veřejně činných osobností, kteří se vyznačují nesnášenlivou rétorikou vůči migrantům. Výzkum ESS z roku 2014 nám i ukazuje, že tři čtvrtiny obyvatel nesouhlasí s přijímáním migrantů a uprchlíků. Očekávám, že toto téma může hrát zásadní roli v příštích parlamentních volbách v roce 2017. Přes nechtění pomoci uprchlíkům politické strany právě tohoto tématu zatím nevyužívaly. Přesto všechno je u českých obyvatel patrná tolerance vlastních názorů, a to i extremistických.

Pokud tedy víme, že se volič, alespoň do voleb v roce 2006, nerozhodoval podle ideologie, můžeme tvrdit, že základním dělicím prvkem byla pravo-levá dichotomie politického spektra. U našeho velmi liberálního elektorátu právě rozhodovala náklonost k míře ekonomické svobody, kterou představovaly dva póly a nejsilnější politické strany, ČSSD a ODS. Není překvapením, že i u sociálně orientované strany je elektorát velmi liberální, protože, jak již bylo zmíněno v teoretické části práce, útočištěm liberálů se u nás stala i taková strana v období první republiky. Sociální demokracie zažila velký návrat ve volbách v roce 1996, kdy přesvědčila voliče, že volit levici neznamena souhlasit se starými komunistickými pořádky, a že dokáže oslovit sociálně liberální voliče. Můžeme tedy pozorovat rozštěpení liberalismu podle ekonomických hodnot, jak navrhovala hypotéza v úvodu.

Podle průzkumů, pokud by politická strana chtěla zaznamenat úspěch ve volbách na území ČR, měla by být zastáncem velmi liberálního myšlení v pozicích svobody českého jedince, ale spíše omezovat svobodu cizinců. Na druhou stranu by měla upřednostňovat levicovější směřování ekonomiky

a na aktuální témata hrát až populistickou nótou (vymezování se vůči starým politickým pořádkům a migrantům). Je totiž patrné oslabení pravo-levého boje a posílení důležitosti charismatického lídra, který může být populární i přes střet zájmů a osobní kontroverze.

Vymezování se proti politickým oponentům je dnes zřejmě podle voličů v pořádku, ale dříve ani to k lepším volebním výsledkům nepomohlo například US, i přes to, že se prezentovalo velmi liberálně. Liberálně ekologicky se prezentovala ve volbách 2006 i SZ a část liberálního elektorátu i přilákala, byla ovšem situací donucena svou kampaň vést podle pravo-levých hodnot a ve volbách nezaznamenala valného výsledku.

ZÁVĚR

V mé bakalářské práci jsem se zabýval ideologií liberalismu a využitím jeho myšlenek pro českou politickou scénu. Koncepty a teze, ze kterých jsem vycházel, byly předpokládána velká míra liberálnosti české společnosti, a naproti tomu nezaložení silnějšího liberálního uskupení na české politické scéně. Během výzkumu ale bylo patrné, že liberální elektorát stojí za téměř všemi relevantními politickými stranami u nás a dělicí linie podle ideologie tak pro českou politickou scénu je spíše marginální záležitostí. Bylo potřeba zkoumat jednotlivé volby na českém území po roce 1989, abych zjistil, podle čeho se volič rozhoduje ve volbách.

Pro potvrzení míry liberálnosti české společnosti mi sloužil výzkum European Social Survey (Evropské sociální šetření), ze kterého jsem použil sedm otázek, které jsem stanovil jako vhodná pro míru liberálnosti, a ze kterých jsem si vytvořil svá kritéria míry liberalismu. V teoretické části práce jsem proto popisoval znaky liberalismu a jeho hodnoty, abych si mohl být jist správností výběru jednotlivých kritérií. Kritéria tedy musela odpovídat konceptům svobody jednotlivce, slabší vládě a menšímu omezování svobod. Zároveň ale taky zdravému respektu k právním normám a k právnímu státu obecně, tedy dodržování pravidel, aby ve státě nenastaly anarchistické tendence, a tím pádem by došlo k odklonu od ideologie liberalismu a od samotných demokratických zásad. Kritérium redukce rozdílů v příjmech obyvatelstva nadále ukazují, jestli je volič v oblastech ekonomiky pravicově, nebo levicově orientovaný.

Ve druhém oddíle teoretické části jsem se zaměřil na vývoj liberálních myšlenek na území českého státu a na kořeny liberalismu u nás před nástupem komunistického totalitního režimu. Popsal jsem politické strany, které přišly jako první s požadavky liberálních hodnot. Zárodky můžeme spatřovat ve Staročeské straně a pomyslnou štafetu poté převzali Mladočeši, pod oficiálním názvem Národní strana svobodomyslná. Je tedy patrné, že politická uskupení po roce 1989 měla na čem stavět, aby mohla oslovit liberální voliče v tuzemsku.

V praktické části bakalářské práce jsem nejdříve zkoumal, jak moc je česká společnost liberální a verifikoval tvrzení o poměrně velké míře liberálnosti. Z tohoto tvrzení se pouze vyjímá odmítání migrantů ze strany českých obyvatel. Nutno dodat, že migrační krize nebyla příliš aktuální téma na české politické scéně až do roku 2015 a proto politické strany ne zvolily rétoriku a kampaň postavenou na tomto tématu. Dá se ovšem očekávat zvýšení významu tohoto problému v budoucích volbách.

Bylo zjištěno, že liberální volič u nás preferuje levicovou ekonomickou politiku. Pokud vybereme z voličů největší stoupence liberalismu, tedy slabší vlády a menších sociálních jistot, a zkombinujeme odpověď s vlastním zařazením na pravo-levé škále, zjistíme, že se považuje za stoupence politického středu. Tedy politického středu v neekonomických otázkách.

V pokračování praktické části jsem pospal počátky opětovného vzniku demokratického systému v ČR a vývoj politických stran na pravo-levé škále. Tyto poznatky tvořily zásady k pochopení dalšího vývoje. Od 2002 jsem analyzoval jednotlivé parlamentní volby u nás a distribuci hlasů liberálního elektorátu. Předmětem zájmu nadále byl přístup politických stran k volbám a způsob, jakým se snažili naklonit velmi liberální elektorát na svou stranu.

Ve všech čtyřech parlamentních volbách od roku 2002 pracuji s proměnnou velmi silného liberálního voličstva a s minimálním vlivem role ideologie na rozhodnutí voliče. Při volbách 2002 a 2006 je argumentováno, že pravo-levá dichotomie a vymezení stran na této škále měly velmi silný vliv na rozhodnutí voliče. Od voleb v roce 2010 ale začíná postupný úpadek dvou tradičních dominantních stran, na pravici ODS, na levici ČSSD a význam pravo-levého dělení ve volebním souboji ztrácí na významu. Naopak je pro voliče důležitý lídr volební strany a jejich rétorika vůči starým pořádkům na české politické scéně. Volič chtěl změnu, a ta, zdá se podle posledních volebních výsledků i preferencí pro příští volby, přišla.

Odpovědi na výzkumné otázky zní: Na české politické scéně tedy nemůže uspět čistě liberální projekt, protože volič se zkrátka podle ideologických hodnot nerozhoduje. Respektive, relevantní strany již liberální voličstvo mají a základní hodnoty liberalismu, potažmo demokracie již přijaly. Liberalismus se zřejmě nejvíce ani jako plnohodnotná politická ideologie, protože jeho základním principem je zkrátka svoboda názorů každého jedince. Dá se interpretovat spíše jako životní styl a postoj, ale ne fungující a efektivní způsob vládnutí. Jako fungující nástroje nám spíše slouží pravo-levé dělení a jejich závěry, ať již v ekonomických, nebo neekonomických otázkách. Samotný liberalismus je pravo-levou dichotomií rozdělen a nedá se přiřadit k pravicovějšímu nebo k levicovějšímu myšlení jako u socialismu (zaměřen spíše levicově) a konzervatismu (zaměřen pravicově). S liberálními hodnotami a myšlenkami jsme zkrátka nezískali odpovědi, ale svobodu se rozhodovat. Hypotézu se nám tedy podařilo verifikovat.

V literatuře vidím přínos ve výběru opravdu výborných liberálních myslitelů, ovšem zřejmě opravdu někdy všichni zapomínají, že liberalismus nedává odpovědi, ale spíše možnosti. Další výzkum by mohl být veden směrem přínosu liberalismu a jeho vlivu na vznik spokojené a demokratické společnosti, a zda dokáží liberální myšlenky zajistit i demokracii, protože s ní úzce souvisí.

Seznam pramenů a literatury

Literatura

Boaz, David. 2002. *Liberalismus v teorii a politice*. Praha: Liberální institut.

Bradová, Eva. 2005. *Od lokálních mítinků k politickému marketingu. Teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.

Eibl, Otto. 2011. *Politický prostor a témata v České republice v letech 2006–2008*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

Gjuričová, Adéla, Michal Kopeček, Petr Roubal, Jiří Suk, Tomáš Zahradníček. *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*. Praha: Knihovna Václava Havla.

Gray, John. 1999. *Liberalismus*. Praha: Občanský institut.

Gray, John. 2004. *Dvě tváře liberalismu*. Praha: Mladá fronta.

Havránek, Jan. 1995. „Liberalismus za první republiky.“ Pp. 275–278 in Milan Znoj 1995a (ed.). *Český liberalismus: texty a osobnosti*. Praha: Torst.

Hayek, Friedrich, August. 2008. *Cesta do otroctví*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal.

Hloušek, Vít, Lubomír Kopeček. 2010. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha: Grada.

Linek, Lukáš. 2012. „Volební podpora nových stran TOP 09 a VV.“ Pp. 166–188 in Lukáš Linek (ed.). *Voliči a volby 2010*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Linek, Lukáš. 2012. „Volba strany: vliv tematického hlasování a lídrů stran.“ Pp. 189–208 in Lukáš Linek (ed.). *Voliči a volby 2010*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Linek, Lukáš, Pat, Lyons. 2013. *Dočasná stabilita? Volební podpora politických stran v České republice v letech 1990–2010*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

- Martino, Antonio. 2005. *Jak dělat liberální politiku*. Praha: Liberální institut.
- Orrenstein, Michael. 1994. „The Political Success of Neo-Liberalism in the Czech Republic.“ *CERGE-EI Working Paper Series* 68 (1), 1–28. Dostupné z: <<http://ssrn.com/abstract=1555966>> (18. 4. 2016)
- Pečinka, Bohumil. 2000. „Formování české občanské pravice.“ Pp. 69–85 in Fiala, Petr, František Mikš 2000 (eds.). *Česká konzervativní a liberální politika*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Pšeja, Pavel, Miroslav Mareš. 2005. „Malé strany liberální orientace.“ Pp. 1669–1679 in Malíř, Jiří, Pavel Marek 2005 (eds.). *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. díl, Období 1938-2004*. Brno: Doplněk.
- Pšeja, Pavel. 2006. „Vývoj ODS a jejího postavení ve stranickém systému ČR.“ Pp. 7–17 in Balík, Stanislav 2006 (ed.). *Občanská demokratická strana a česká politika: ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Ruggiero, de, Guido. 1929. *Dějiny evropského liberalismu*. Praha: Orbis.
- Urban, Otto. 1995. „Český liberalismus v 19. století.“ Pp. 15–27 in Milan Znoj 1995a (ed.). *Český liberalismus: texty a osobnosti*. Praha: Torst.
- Vlachová, Klára. 2013. *Hodnoty, postoje, chování*. Praha: Praha Sociologický ústav AV ČR.
- Von Mises, Ludwig. 1998. *Liberalismus*. Praha: Ekopress.
- Znoj, Milan. 1995a. *Český liberalismus: texty a osobnosti*. Praha: Torst.
- Znoj, Milan. 1995b. *Naše současné spory o liberalismus*. Praha: Aleko.

Internetové zdroje

„Andrej Babiše stále na čele žebříčku popularity“ *Stem*, (online). Dostupné z: <
<https://www.stem.cz/andrej-babis-stale-na-cele-zebricku-popularity-3/>>

(20. 4. 2016)

„ČSSD, dlouhodobý program“ *ČSSD*, (online). Dostupné z: <
<<https://www.cssd.cz/data/files/cssd-dlouhodoby-program.pdf>> (18. 4. 2016)

„ESS Data“ *European Social Survey*, (online). Dostupné z:
<http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/> (10. 4. 2016)

„Jaká byla volební kampaň“ *Pehe*, (online). Dostupné z: <
<http://www.pehe.cz/clanky/2002/jaka-byla-volebni-kampan>> (18. 4. 2016)

„Klaus, ODS a Evropská unie“ *Klaus*, (online). Dostupné z: <
<http://www.klaus.cz/clanky/2222>> (19. 4. 2016)

„Má liberalismus v České republice šanci?“ *Pehe*, (online). Dostupné z: <
<http://www.pehe.cz/Members/redaktor/ma-liberalismus-v-ceske-republice-sanci>> (19. 4. 2016)

„The Political Compass“ *Politicalcompass*, (online). Dostupné z:
<<https://www.politicalcompass.org/>>

„Volební výsledky“ *Volby*, (online). Dostupné z: < <http://www.volby.cz/>>

„Vznik a zánik čtyřkoalice“ *BBC*, (online). Dostupné z: <
http://www.bbc.co.uk/czech/volby2002/parties_koalice_4k.htm > (19. 4. 2016)

Abstrakt

Tato bakalářská práce s názvem Liberalismus v České republice pojednává o ideologii liberalismu a jeho významu v politice. Práce se soustředí na liberální myšlení a jeho vývoj v České republice.

Výzkum je rozdělen na dvě části. První, teoretická část se snaží zachytit význam liberalismu jako politické ideologie a popsat jeho znaky. Dále shrnuje liberální myšlení na českém území od českého národního obrození až po nástup komunistického režimu v roce 1948. Praktická část zkoumá míru liberálnosti české společnosti a odpovídá na otázku, jak se česká velmi liberální společnost rozhoduje ve volbách po roce 1989. Cílem práce je tedy zkoumání rozhodování liberálního elektorátu a zjištění, proč v ČR nemají podporu liberální politické strany.

Z výsledků vyplývá, že většina relevantních politických stran má liberální elektorát, a tak se český volič rozhodoval spíše podle orientace stran na pravo-levé škále, jejíž význam ale od voleb v roce 2006 upadá na úkor touhy voliče po změně a nástupu nových charismatických lídrů politických stran a hnutí.

Klíčová slova: Česká republika, liberalismus, ideologie, český politický systém, pravo-levá dichotomie, Občanské fórum, Občanská demokratická strana, Česká strana sociálně demokratická

Abstract

The thesis Liberalism in the Czech Republic deals with the ideology of liberalism and its importance in politics. The thesis is focused on progression of liberal thinking in the Czech Republic.

The research is divided into two parts. The first part is theoretical, introduces us liberalism as a political ideology and describes the characters of liberalism. Furthermore the theoretical part sums the development of liberalism in czech lands from Czech National Revival to the year 1948 when the communist party took the leadership of the country. The reaserch part analyzes the liberalism measure of czech society and gives us the answer to the question: How does the czech very liberal society behave during the elections in the post-1989 era. The main goal of the thesis is to analyze local very liberal electorate and to find out why the liberal parties are not able to ensure the support from the voters.

We reached the conclusion that czech relevant political parties have their liberal electorate ensured and the voter decides more likely according to the left-right scale. The importance of the left-right scale defuses from the election in 2006 and the significance of the new charismatic leaders rises up. The czech voter wanted a change in political system.

Key words: Czech Republic, liberalism, ideology, czech political system, left-right scale, Civic Forum, Civic Democratic Party, Czech Social Democratic Party